
Цю публікацію підготовлено в рамках реалізації Проекту **«Гендерне бюджетування в Україні»**. Проект впроваджується за фінансової підтримки Швеції. Публікація базується на результатах гендерного бюджетного аналізу програм, що фінансуються з державного та місцевого бюджетів в галузі освіти, який був здійснений Робочими групами з гендерного бюджетування в Житомирській, Івано-Франківській, Закарпатській, Львівській, Тернопільській, Херсонській, Хмельницькій, Чернівецькій областях та місті Києві.

ГОБ – це комплексний гендерний підхід в бюджетній політиці та бюджетному процесі на державному й місцевому рівнях, що включає розподіл бюджетних коштів за гендерним принципом.

Публікація підготована:

Оксана Кисельова, національна експертка проекту «Гендерне бюджетування в Україні»

Редакційна група:

Мая Босніч, керівниця проекту «Гендерне бюджетування в Україні»

Юлія Красноголов, експертка з комунікацій та моніторингу проекту «Гендерне бюджетування в Україні»

Ольга Чернюк, заступниця керівниці проекту, національна експертка проекту «Гендерне бюджетування в Україні»

Марина Шаповал, національна експертка проекту «Гендерне бюджетування в Україні»

Зміст

1.	Вступ.....	4
2.	Огляд ґендерних проблем і викликів в сфері освіти.....	6
3.	Огляд ґендерних проблем в програмах, які фінансуються з державного і місцевих бюджетів.....	14
4.	Рекомендації.....	16
5.	Перспективи подальшої роботи.....	18
6.	Джерела.....	20
7.	Додаток.....	23

1. Вступ

У цій публікації наведено огляд та критичний аналіз проблем гендерної рівності у секторі освіти, які були оприлюднені в Гендерному бюджетному аналізі програм, які фінансувалися з державного та місцевих бюджетів в Україні в період 2015-2017 років. Публікація спирається на дані, представлені у звітах Робочих груп, які складаються з посадових осіб обласних державних адміністрацій, Міністерства освіти і науки України, закладів освіти, обласних управлінь статистики і Державної служби статистики України. У публікації також використані дані досліджень, державних документів та інших джерел.

Гендерний бюджетний аналіз був проведений під керівництвом Міністерства фінансів України в рамках комплексної реформи, яка включає впровадження гендерного бюджетування в Україні. Гендерний бюджетний аналіз програм в галузі освіти здійснювався державними службовцями під керівництвом фінансових департаментів обласних державних адміністрацій та Міністерства освіти і науки України за підтримки експертів проекту "Гендерне бюджетування в Україні", який фінансується урядом Швеції.

У звіті розглядається роль державної політики та бюджетних програм у ліквідації гендерних проблем та викликів. Висвітлено досягнутий прогрес і заходи, які вже здійснені урядом для розв'язання цих проблем.

Крім того, у звіті містяться рекомендації, яким чином уряд може забезпечити ефективність своєї політики та державних послуг у подальшій роботі з усунення виявлених ґендерних розривів і досягнення рівності.

Звіт призначений для надання стислої інформації про наявність фактичних ґендерних прогалів, виявлених у бюджетних програмах, особам, які приймають рішення в Україні (Кабінет Міністрів, Верховна Рада, інші органи влади), а також державним посадовцям, які працюють в галузі освіти. Це допоможе реформуванню галузі в напрямку підвищення ефективності та дієвості надання державних освітніх послуг.

2.Огляд ґендерних проблем і викликів в сфері освіти

Цілі сталого розвитку включають мету забезпечення для дівчат і хлопців, жінок і чоловіків якісної освіти та рівного доступу до неї впродовж усього життя. Отримання усіма учнями знань і навичок з ґендерної рівності є необхідним моментом для досягнення цієї цілі (ООН, 2015, 17).

Досягнення ґендерної рівності в сфері освіти передбачає досягнення двоєдиної цілі:

ґендерної паритетності: досягнення рівноправної участі дівчат і хлопців, жінок і чоловіків в усіх формах освіти, виходячи із їхньої представленості в різних вікових групах населення;

ґендерної рівності: забезпечення рівного ставлення до дівчат і хлопців в процесі навчання, ґендерної рівності в рамках системи освіти, в рамках професії вчителя/викладача (ґендерна рівність в працевлаштуванні), в освітніх програмах і тренінгах (норми і цінності, які передаються в процесі навчання), а також в залученні обох батьків до процесу освіти їхніх дітей.

Досягнення ґендерної паритетності є лише першим кроком до ґендерної рівності в освіті. Існування освітньої системи з рівною кількістю хлопчиків і дівчат не означає автоматично, що вона будується на принципі ґендерної рівності. Ґендерний підхід в освіті має урахувувати: право на освіту (доступ і участь), права в процесі навчання (відсутність дискримінації, рівне ставлення, ґендерно-чутливе оточен-

ня), а також можливості, які набуваються через освіту (можливість отримати гідну роботу і заробітну плату, досягти високої посади, приймати рішення тощо).

Конституція України (Стаття 24) забезпечує рівність прав жінок і чоловіків та надає жінкам рівних з чоловіками можливостей у здобутті освіти і професійній підготовці. Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» (2005) створює юридичні засади як для ґендерної паритетності, так і для ґендерної рівності. Стаття 21 розділу V Закону вказує, що «держава забезпечує рівні права та можливості жінок і чоловіків у здобутті освіти». При цьому навчальні заклади забезпечують:

рівні умови для жінок і чоловіків під час вступу до навчальних закладів, оцінки знань, надання грантів, позик студентам;

підготовку та видання підручників, навчальних посібників, вільних від патріархальних стереотипних уявлень про роль жінки і чоловіка;

виховання культури ґендерної рівності, рівного розподілу професійних і сімейних обов'язків.

Отже, законодавча база України забезпечує як ґендерну паритетність, так і ґендерну рівність в освітній системі. Важливо проаналізувати, чи реальний стан сфери освіти відповідає задекларованим цінностям.

Індекси ґендерного паритету (ІґП)
серед учнів, слухачів та студентів
навчальних закладів України

● жінки ● чоловіки

Індекси ґендерного паритету (ІґП)
серед учнів, слухачів та студентів
навчальних закладів України , надані
Державною службою статистики
України у 2015/16 р. свідчать про те, що
на рівні дошкільної, початкової та
середньої освіти не відстежується
значної ґендерної нерівності (Держав-
на служба статистики України, 2017, 43).

На рівні дошкільної освіти ІґП складає
0,925, тобто немає суттєвої різниці між
кількістю дівчат і хлопців, які відвідують
дошкільні учбові заклади. Проте попри
законодавчо задекларовані права на
дошкільну освіту та величезний попит
на цей вид послуг, рівень охоплення
дітей дошкільною освітою залишається
незадовільним. Так, у 2015 році тільки
77,4% міських і 57,4% сільських п'ятиріч-
них дітей відвідували дошкільні
навчальні заклади (ДНЗ). 17,8 тис.
сільських поселень, у яких проживають
діти віком до 6 років, або 66% загальної
кількості таких поселень, взагалі не
мають ДНЗ. Відсутність дитячих садків,
їх переповнення, застарілість матері-
ально-технічної бази, практична
відсутність альтернативних форм
підготовки до школи, висока вартість
послуг у приватному секторі – усе це
погіршує шанси значної частини
майбутніх першокласників на здобуття
«рівних стартових можливостей»
(Міністерство економічного розвитку і
торгівлі України, 2017, 36).

Не спостерігається також значної
ґендерної асиметрії на рівні початкової
(ІґП – 0,961) та середньої освіти (ІґП: I
етап – 0,957; II етап – 0,904). Але, незва-

жаючи на обов'язковість загальної середньої освіти в Україні, існують певні категорії дітей, які не отримують належної освіти. На 1 вересня 2016 навчального року 32 387 дітей у віці від 6 до 18 років не відвідували середні школи з різних причин. Частка дівчат серед таких дітей склала 58,8 %. Якщо порівняти з даними 2014/15 навчального року, то на фоні скорочення загальної кількості дітей, які не відвідували загальноосвітню школу (43 997 осіб в 2014/15 р.), збільшилась кількість дівчат (з 18 361 дівчат в 2014/15 р. до 19 047 дівчат в 2016 р.). Серед дівчат, які не навчалися для здобуття повної загальної середньої освіти, 19,2 % не відвідували школи через стан здоров'я; 50,7% - з інших причин; навчалися професії без здобуття повної загальної середньої освіти – 0,4 %; навчалися у спеціальних закладах для дітей, які потребують корекції розумового розвитку - 29,7% (Держана служба статистики, 2016, 2017а). На жаль, немає переліку «інших причин», через які 9 656 дівчат не отримали повну середню освіту. Дівчата ромської громади є однією із вразливих груп у цьому відношенні. Зокрема, Комітет ООН з ліквідації всіх форм дискримінації щодо жінок висловив стурбованість високими показниками серед дівчат ромської громади, які покинули навчання (CEDAW/C/UKR/CO/8, 2017, 11).

Паритет гендерної рівності скорочується у системі професійно-техніч-

ної освіти, у 2015/16 р. він склав 0,626 (Державна служба статистики України, 2017а, 43). Скорочення частки студенток-жінок на цьому рівні освіти відбулося в 2000-2013 рр. через зменшення престижності професійно-технічної освіти, відтік дівчат до системи вищої освіти, а також під впливом традиційної гендерної сегрегації сфер зайнятості (Світовий банк, 2016, 30).

Щодо вищої освіти в Україні, то із незначними коливаннями індекс гендерного паритету вказує на перевагу дівчат на всіх її рівнях у 2015/16 р.: на рівні бакалаврату – 1,074; магістратури – 1,278; докторантури або її еквіваленту – 1,145. Гендерна інверсія, тобто перевищення паритету на користь дівчат серед студентської молоді свідчить про те, що жінки більш прагнуть отримати вищу освіту, щоб бути конкурентоспроможними на ринку праці, а також про те, що дівчата виявляються більш підготовленими до отримання вищої освіти.

Вплив гендерних стереотипів проявляється у виборі галузей освіти, яким надають перевагу дівчата та юнаки. Розподіл жінок і чоловіків у різних галузях освіти відображає традиційне уявлення про «жіночі» і «чоловічі» професії. Жінки переважають у складі студентів у галузях охорони здоров'я, освіти, гуманітарних науках, журналістиці (більше 70% від загальної кількості студентів в 2015/16

Студенти університетів, академій, інститутів навчальних закладів за галузями знань на початок 2016/17 навчального року, %

● жінки ● чоловіки

навчальному році); в той час, як чоловіки становлять більше 80% від загальної кількості студентів в галузях інформаційних технологій, інженерних спеціальностей, транспорту (Державна служба статистики, 2017b, 48). Якщо розглядати можливості, які набуваються через освіту, то саме в тих галузях, які обирають жінки, існує нижчий рівень заробітної плати, а отже від самого початку жінки прирікають себе на нижчий рівень заробітної плати і пенсії порівняно із чоловіками.

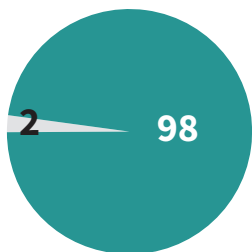
Зафіксована ґендерна дискримінація у доступі жінок до учбових закладів Міністерства внутрішніх справ і Міністерства оборони України (CEDAW/C/UKR/CO/8, 2017, 11). Жінки складають 3,9% серед студентів вищих навчальних закладів у галузі воєнних наук, національної безпеки, безпеки державного кордону.

Отже, в цілому, в Україні майже забезпечено ґендерну паритетність – рівноправну участь дівчат і хлопців, жінок і чоловіків в усіх формах освіти, хоча і спостерігається професійна сегрегація у виборі галузей освіти.

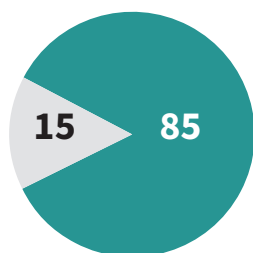
Не так добре відбуваються справи із досягненням другої мети – забезпеченням ґендерної рівності у системі організації навчального процесу, учительської професії, рівному ставленні до учнів дівчат і хлопців, тощо.

Співвідношення педагогічних працівників, %

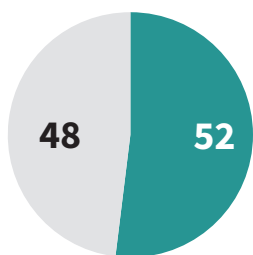
● жінки ● чоловіки

дошкільних навчальних закладів

загальноосвітніх шкіл

професійно-технічної освіти

Дослідники з ґендерних проблем стверджують, що в школах має місце прихований навчальний план (hidden curriculum), тобто така система метакомунікації, завдяки якій ретранслюються традиційні ґендерні стереотипи.

Відносно дотримання принципу ґендерної рівності у доступі до професії вчителя/викладача статистичні дані свідчать про те, що серед педагогічних працівників дошкільних навчальних закладів жінки складають 98%, загальноосвітніх шкіл – 85%; професійно-технічної освіти – 52% (Проект ГОБ, 2016, 15). Фемінізація педагогічних кадрів є складною, донині недостатньо осмисленою соціальною та ґендерною проблемою. Вона істотно впливає на процес виховання дітей, характер функціонування й розвитку системи освіти і відповідно всього суспільства. До негативних наслідків фемінізації системи освіти слід віднести такі (Сидорів С.М., 2010):

засвоєння навчального матеріалу може відбуватися однобічно, незбалансовано через брак чоловічого досвіду;

відсутність рольової моделі чоловіка-вчителя може призводити до однобічного формування особистості школяра і школярки;

низький відсоток чоловіків серед педагогічного складу спричиняє формування і підтримку ґендерних міфів (про чоловічу грубість, про жіночу логіку);

хлопчики і дівчатка можуть відчувати неадекватну емоційну прив'язаність до жінок і відчуження до чоловіків, чи, при зворотній реакції, – ворожість до жінок і надмірну довіру до чоловіків;

культивація фемінності дискримінує інтереси хлопців, не зацікавляє їх у процесі навчання, і, водночас, перешкоджає формуванню самооцінки у дівчат і стереотипізує їх поведінку;

у сучасній фемінізованій початковій школі вчительки використовують тиск і контроль як основні інструменти виховання, що може призводити до формування почуття меншовартості у хлопців. Як наслідок, хлопчики змушені будувати свою гендерну ідентичність переважно на негативних основах: бути несхожими на дівчаток, заперечувати все «дівчаче», не брати участі у "жіночих" видах діяльності;

ототожнення школярами і школярками жіночої моделі поведінки із соціальним контролем;

сприйняття професії вчителя як суто жіночої професії;

дискримінація вчительської професії: поява хибної думки, що якщо чоловіки не працюють учителями, цураються цієї професії, значить, вона неprestижна.

Серед викладачів вищих навчальних закладів, навпаки, домінують чолові-

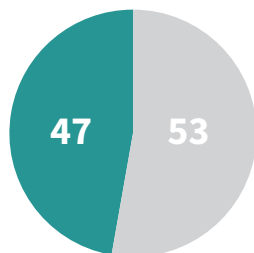
ки і складають 53% (Проект Г'ОБ, 2016, 15). Це пояснюється більшою престижністю професії та вищою заробітною платою.

Відсутність рівного ставлення і однакової освітньої програми для дівчат і хлопців також є частиною прихованого навчального плану. Комітет ООН з ліквідації всіх форм дискримінації щодо жінок висловив стурбованість тим, що в школах пропонуються уроки, під час яких у дівчаток і хлопчиків формують навички, пов'язані із традиційним розподіленням гендерних ролей: дівчат навчають готувати і шити, а хлопців – деревообробній та столярній роботі (CEDAW/C/UKR/CO/8, 2017, 11).

Традиційні гендерні стереотипи містяться також в шкільних підручниках, як з гуманітарних, так і точних наук. Через літературні тексти, зміст математичних задач дівчат орієнтують на емоційно-експресивні види діяльності, важливі для дому і сім'ї ролі, а чоловіків – на інструментальні, на соціальну активність. В оповіданнях та ілюстраціях чоловіки та хлопчики зображені особами, що здійснюють вчинок, нехай навіть і бешкетний. Жінки та дівчатка переважно пожинають плоди діяльності «сильної» статі. Чоловіки та хлопчики в текстах і на ілюстраціях зображені енергійними, активними, жінки та дівчатка – пасивними, залежними, кимось опікуваними (Говорун Т., Кікінежді О., 2008). Це, в свою чергу, створює передумови для

Співвідношення викладачів
вищих навчальних закладів, %

● жінки ● чоловіки

виникнення дискримінації не тільки в галузі освіти, але і в усіх сферах життя. Комітет ООН з ліквідації всіх форм дискримінації щодо жінок висловив зауваження з приводу існування негативних і патріархальних ґендерних стереотипів в навчальному процесі і підручниках (CEDAW/C/UKR/CO/8, 2017, 11).

Отже, незважаючи на досягнення ґендерного паритету, треба ще чимало зробити для забезпечення ґендерної рівності в галузі освіти. Наразі Міністерство освіти і науки України проводить антидискримінаційну експертизу навчальних матеріалів та розробило Стратегію впровадження ґендерного компоненту в освіту.

3. Огляд ґендерних проблем в програмах, які фінансуються з державного і місцевих бюджетів

З метою виявлення ґендерних проблем у галузі освіти, підвищення ефективності та дієвості бюджетування і впровадження програм, у 2015-2017 роках у 8 областях і місті Києві було проведено аналіз шести програм, які фінансуються з державного і місцевих бюджетів, із ґендерної точки зору. Ці програми охоплюють напрямки розвитку загальної середньої, професійно-технічної, вищої та позашкільної освіти. Географія ґендерного бюджетного аналізу: Житомирська, Івано-Франківська, Закарпатська, Львівська, Тернопільська, Херсонська, Хмельницька, Чернівецька області та місто Київ. Аналіз програм, які фінансуються з державного бюджету проводило Міністерство освіти і науки України.

Мета ґендерного бюджетного аналізу – оцінити ступінь, у якому заплановані у програмі заходи задовольняють потреби різних груп жінок та чоловіків, як галузева і (або) бюджетна політика впливає на ґендерну рівність, а також з'ясувати, посилюють чи послаблюють ґендерну рівність заходи програм та видатки бюджету, спрямовані на їх здійснення.

Загальні результати ґендерного бюджетного аналізу є такими:

Навчальному процесу в освітніх закладах дошкільної і загальної освітньої системи бракує дотримання принципу ґендерної рівності (немає рівного ставлення до дівчат і хлопців, панують ґендерні стереотипи щодо очікуваної поведінки дівчат і хлопців, існує різна навчальна програма для дівчат і хлопців, зокрема, роздільні уроки, на яких дівчата і хлопці здобувають практичні життєві навички).

На законодавчому рівні існує пряма ґендерна дискримінація, зокрема, Постанова «Про положення про ліцей з посиленою військово-фізичною підготовкою» (Кабінет Міністрів України, від 28.04.99 № 717) забороняє вступ дівчат до навчальних закладів цього типу.

Широко поширені патріархальні ґендерні стереотипи у виборі напрямів навчання та професій для дівчат і хлопців, що в подальшому призводить до горизонтальної сегрегації на ринку праці, через яку жінки концентруються у найменш престижних і оплачуваних сферах діяльності.

Проблемним залишається питання доступу до освіти дітей, які мають вади розвитку (діти з порушеннями слуху, зору, опорно-рухового апарату в поєднанні з розумовою відсталістю, затримкою психічного розвитку, діти з раннім аутизмом, сліпоглухі).

Спостерігається гостра ґендерна асиметрія у доступі до професії вчителя/викладача навчально-виховних закладів дошкільної, загальної середньої та професійно-технічної освіти, тобто суттєве переважання жінок серед педагогів та фахівців цих закладів.

Незважаючи на те, що жінки складають переважну більшість в сфері освіти, чоловіки переважають на керівних посадах.

Спостерігається ґендерний розрив в заробітній платі, що пов'язано із переважанням чоловіків на керівних посадах, а також із додатковими нарахуваннями за трудовий стаж у чоловіків.

Детальні результати аналізу та ключові проблеми, які слід вирішити для підвищення ефективності бюджетних програм, висвітлені у Додатку.

4. Рекомендації

Результатом аналізу ґендерних проблем у сфері освіти та ґендерного бюджетного аналізу програм стали рекомендації щодо посилення політики ґендерної рівності та усунення ґендерних розривів у програмах.

Рекомендовано:

Ввести ґендерну складову в Національну рамку кваліфікацій.

Прийняти Стратегію впровадження ґендерного компоненту в освіту.

Залучати більше педагогів чоловічої статі в систему дошкільної, загальної середньої та професійно-технічної освіти, в тому числі шляхом прийняття тимчасових спеціальних заходів.

Забезпечити паритетне представництво жінок на керівних посадах в системі освіти всіх рівнів, в тому числі шляхом прийняття тимчасових спеціальних заходів.

Ліквідувати ґендерний розрив в заробітній платі в сфері освіти.

У результаті антидискримінаційної експертизи навчальних підручників і матеріалів, яку проводить Міністерство освіти і науки, вилучити такі, які ретранслюють патріархальні ґендерні стереотипи, та створити нові, вільні від ґендерної дискримінації.

Забезпечити однакове ставлення до дівчат і хлопців в навчальному процесі.

Систематично проводити інформаційну просвітницьку та профорієнтаційну

роботу серед дівчат та хлопців з метою уникнення гендерних стереотипів при виборі ними професій.

Забезпечити доступ до навчання та якісну освіту для всіх дітей незалежно від статі, стану здоров'я, місця проживання та рівня доходів родини.

Розвивати систему інклюзивної освіти.

Забезпечити рівний доступ дівчат до ліцеїв з посиленою військово-фізичною підготовкою та жінок до навчальних закладів Міністерства внутрішніх справ та оборони, в тому числі шляхом прийняття тимчасових спеціальних заходів.

Сприяти доступу дівчат ромської громади до освіти всіх рівнів.

5. Перспективи подальшої роботи

За результатами ґендерного бюджетного аналізу програм у галузі освіти були визначені ґендерні розриви й розроблені рекомендації Міністерству освіти і науки України щодо зменшення цих розривів. Ці зміни слід внести до програм і бюджетних документів відповідно з наданими рекомендаціями. Проект ГОБ планує відстежувати зміни у програмах і бюджетних документах та оцінювати їхній вплив на життя жінок і чоловіків.

Деякі зміни уже можна запровадити на основі наявних знань і висновків, проте деякі питання необхідно дослідити глибше, як-от:

причини, через які дівчата складають більшу частку серед дітей, які не отримали повну середню освіту, а також причини зростання цієї тенденції;

фактори розриву в оплаті праці жінок і чоловіків – педагогів та працівників навчальних закладів;

причини низького представництва дівчат у спеціалізованих школах та школах-інтернатах;

причини низької частки дівчат серед випускників спеціалізованих шкіл та шкіл-інтернатів, які продовжили навчання з метою отримання загальної та професійно-технічної освіти;

причини зниження відвідуваності позашкільних закладів дітьми у віковій групі 14-18 років;

причини меншого представництва хлопців у навчальних закладах I-II рівнів

акредитації й продовження ними здобування освіти;

причини, через які за кошти державного бюджету у вищих навчальних закладах I-II рівнів акредитації навчається більше чоловіків, ніж жінок; і навпаки, на контрактній основі – більше жінок, ніж чоловіків.

У цілому ґендерний бюджетний аналіз, його результати та рекомендації надають широкий масив інформації та орієнтирів для підвищення ефективності й дієвості галузі освіти. Вони вказують на перспективні шляхи оптимізації державних видатків і надання послуг у цій галузі.

Джерела

CEDAW (2017): Комітет з ліквідації дискримінації проти жінок. Заключні зауваження до восьмої періодичної доповіді України, 2017.

Говорун Т., Кікінежді О. (2008): Ґендер у соціально-психологічному вимірі. <https://helsinki.org.ua/articles/henderna-dyskryminatsiya-v-sferi-osvity/>

Державна служба статистики України (2017a): Загальноосвітні навчальні заклади України на початок 2016/17 навчального року. Статистичний бюлетень. Київ, 2017.

Державна служба статистики України (2017b): Жінки і чоловіки в Україні. Статистичний збірник. Київ, 2017.

Держана служба статистики (2016): Загальноосвітні навчальні заклади України на початок 2016/17 навчального року. Статистичний бюлетень. Київ, 2016.

Міністерство економічного розвитку і торгівлі України (2017): Цілі Сталого Розвитку: Україна. Київ, 2017.

ООН (2015): Перетворення нашого світу: Порядок денний в сфері сталого розвитку на період до 2030 року. Резолюція, принята Генеральною Ассамблеєю 25 вересня 2015 року. A/RES/70/1.

Проект ҐОБ (2015): Ґендерний бюджетний аналіз програм пілотних областей та галузевих міністерств (стислий виклад). Київ, 2015. http://grbproject.org/nashi_dokumenty/

Проект ҐОБ (2016): Ґендерний бюджетний аналіз програм, які фінансуються з державного та місцевих бюджетів.

Стислий виклад. Київ, 2016.
http://grbproject.org/nashi_dokumenty/

Світовий банк (2016): Оцінка ґендерних питань в Україні. Київ, 2016.

Сидорів С.М. (2008): Початкова освіта України. Проблеми ґендерної кадрової асиметрії. <http://gender.at.ua/publ/3-1-0-87>

Додаток

Огляд проблем щодо гендерної рівності, виявлених у ході гендерного бюджетного аналізу бюджетних програм у галузі освіти

Надання загальної середньої освіти загальноосвітніми навчальними закладами – м. Київ, Деснянський район

Аналіз успішності осіб, які навчаються в загальноосвітніх навчальних закладах Деснянського району міста Києва, показав, що середній бал успішності хлопців становить 7,8 бала, а дівчат – 8,4 бала, тобто в середньому дівчата мають вищий показник успішності на 0,6 бала.

У всіх категоріях персоналу загальноосвітніх навчальних закладів Деснянського району міста Києва чисельно переважають жінки: серед адміністративного персоналу жінки становлять 86%, чоловіки - 14%; серед педагогів жінки - 90%, чоловіки - 10%; серед обслуговувального персоналу жінки – 78% , чоловіки - 22%.

Гендерний розрив в заробітній платі складає у категорії адміністративного персоналу – 6,7% на користь чоловіків; категорії педагогічного персоналу – 10,6%. Як правило, такий розрив у заробітній платі жінок та чоловіків пов'язаний із додатковими нарахунками за трудовий стаж у чоловіків.

Популяризувати серед педагогів загальноосвітніх навчальних закладів впровадження комплексного гендерного підходу в освіті з урахуванням рівного ставлення в навчанні та вихованні до дівчат і хлопців, зокрема щодо рівня успішності та профілізації за предметами.

Дослідити причини розриву в оплаті праці жінок і чоловіків – педагогів та працівників загальноосвітніх навчальних закладів, вивчити проблему з позицій гендерної дискримінації.

Враховувати гендерні особливості функціонування та фінансування системи надання загальної середньої освіти.

Гендерні проблеми

Основні питання, що слід вирішити у плануванні, наданні послуг і бюджетуванні

Надання загальної середньої освіти спеціальними загальноосвітніми школами-інтернатами, школами та іншими навчальними закладами для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку – Львівська, Тернопільська, Чернівецька області

У закладах спеціальної освіти за всіма видами нозологій чисельно переважають хлопці. Це пояснюється їх чисельною перевагою у структурі дітей з вадами розвитку. Окрім того, можливо, спрацювують гендерні стереотипи у вихованні дівчат і хлопців, зокрема щодо перебування й реабілітації дівчат вдома.

В 2015 році лише 9,2% випускників продовжили навчання з метою отримання повної загальної освіти (з них 90% – хлопці); з метою отримання профтехосвіти – 66,9% випускників (з них хлопці – 53,4%, дівчата – 46,6%) та вищої освіти - 1,8% (100% - дівчата) - Чернівецька область.

Середня вартість забезпечення видатків на особисті потреби хлопців у всіх закладах вища від таких видатків для дівчат: в 2014 р. – на 3,6%, в 2015 р. – на 5%. Хоча відповідно до норм матеріального та нормативів фінансового забезпечення дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, а також вихованців шкіл-інтернатів, розрахункова середня вартість одягу та взуття для дівчат (без врахування засобів гігієни) на 17–18% вища за хлопців (Чернівецька область).

Вивчити причини низького представництва дівчат у спеціалізованих школах та школах-інтернатах.

Дослідити причини низької частки дівчат серед випускників, які продовжили навчання з метою отримання загальної та професійно-технічної освіти.

Переглянути статuti установ та внести до них зміни, відповідно до яких діти з особливими потребами матимуть можливість отримати повну середню освіту, запровадити дієву систему інклюзивної освіти.

Здійснювати локальні (на рівні шкіл-інтернатів) гендерні дослідження, які надалі будуть слугувати точкою відліку у формуванні гендерно-орієнтованого бюджету для цих закладів.

Під час формування кошторисів спеціалізованих шкіл та шкіл-інтернатів всебічно врахувати потреби дівчат і хлопців в одязі, взутті та засобах особистої гігієни.

Надання загальної середньої освіти загальноосвітніми спеціалізованими школами-інтернатами з поглибленим вивченням окремих предметів і курсів для поглибленої підготовки дітей в галузі науки і мистецтв, фізичної культури і спорту, інших галузях, ліцеями з посиленою військово-фізичною підготовкою - Закарпатська, Тернопільська області

Постанова Кабінету Міністрів України від 28.04.99 № 717 «Про положення про ліцей з посиленою військово-фізичною підготовкою» дискримінує дівчат, забороняючи їм вступ до цього навчального закладу. У обласних ліцеях-інтернатах з посиленою військово-фізичною підготовкою навчаються виключно хлопці (100%), освітня програма ліцею орієнтована виключно на юнаків.

Спостерігається гендерна сегрегація стосовно вибору дівчатами і хлопцями профілю навчання: за фізико-математичним профілем навчається 37% дівчат та 63% хлопців; за спортивним профілем – 38% дівчат та 62% хлопців; за природничим – 69% дівчат і 31% хлопців; за гуманітарним – 65% дівчат і 35% хлопців (Ужгородська загальноосвітня спеціалізована школа-інтернат з поглибленим вивченням окремих предметів, Закарпатська область).

Серед учнів та учениць школи існують також стереотипи щодо вибору спортивних напрямів навчання, наприклад гандбол – 100% дівчата, футбол - 100% юнаки.

Серед працівників навчальних закладів у військовому ліцеї чисельно переважають чоловіки (51%), а в спеціалізованій школі-інтернаті – жінки (82%).

Розмір заробітної плати серед працівників навчальних закладів відрізняється відповідно до професійних категорій. Однак у військовому ліцеї чоловіки отримують суттєво більшу заробітну плату за рахунок військових звань та рангів.

Внести зміни до Постанови Кабінету Міністрів України від 28.04.99 № 717 з метою надання дівчатам рівного з юнаками доступу до освіти з посиленою військово-фізичною підготовкою.

Популяризувати за допомогою просвітницько-роз'яснювальних заходів серед дівчат фізико-математичний, спортивний та військовий профілі навчання в спеціалізованих навчальних закладах, а серед хлопців – природничий та гуманітарний.

Створити нові та перепрофілювати наявні напрями спортивної підготовки з урахуванням потреб дівчат і хлопців.

У майбутніх програмах враховувати гендерні особливості функціонування та фінансування системи надання загальної середньої освіти загальноосвітніми спеціалізованими школами-інтернатами з поглибленим вивченням окремих предметів і курсів для поглибленої підготовки дівчат та хлопців у галузі науки і мистецтв, фізичної культури і спорту, інших галузях, ліцеями з посиленою військово-фізичною підготовкою.

Розвиток позашкільних навчальних закладів – Івано-Франківська, Чернівецька, Хмельницька області, Міністерство освіти і науки України

Вибір предмету дівчатами і хлопцями базується на традиційних гендерних уявленнях щодо «жіночих» і «чоловічих» видів діяльності. Серед дівчат найпопулярніший напрямок роботи гуртків – художньо-естетичний та еколого-натуралістичний; серед хлопців – науково-дослідницький та туристично-краєзнавчий.

Стереотипні уявлення обмежують участь дівчат і хлопців у позашкільному вихованні та унеможливають їх цілісний і гармонійний розвиток.

Аналіз вікових груп виявляє, що кількість дітей, що відвідують позашкільні заклади, найвища у віковій групі 10-14 років (45% усіх учнів позашкільних закладів освіти), але вона значно падає у віковій групі 14-18 років (Івано-Франківська область).

Серед працівників позашкільних закладів чисельно переважають жінки – 75%, що свідчить про фемінізацію галузі освіти.

Незважаючи на суттєву чисельну перевагу жінок серед працівників позашкільних навчальних закладів, лише 25% жінок є керівниками цих закладів.

Середня заробітна плата жінок у позашкільних навчальних закладах становить 83,8% від заробітної плати чоловіків (гендерний розрив - 16,2%).

Низькі зарплати та неповний робочий день є проблемою кадрового забезпечення позашкільних навчальних закладів. Це призводить до того, що з року в рік зменшується кількість педагогічних працівників, в т.ч. педагогів-чоловіків.

Провести інформаційно-просвітницькі кампанії для популяризації послуг, що надаються державними позашкільними навчальними закладами.

Забезпечити рівний доступ до отримання освітніх послуг дівчатами та хлопцями, незалежно від місця проживання.

Провести інформаційно-просвітницькі кампанії щодо заохочення дівчат і хлопців до відвідання гуртків за всіма напрямками їх діяльності, незалежно від традиційних гендерних стереотипів.

Запровадити гендерно-дезагреговану статистичну звітність щодо навчання в державних позашкільних навчальних закладах.

Провести дослідження з метою виявлення потреб дівчат і хлопців різних вікових категорій в позашкільній освіті.

Створити нові та перепрофілювати наявні гуртки відповідно до сучасних потреб дівчат і хлопців.

Модернізувати матеріально-технічну базу позашкільних навчальних закладів відповідно до потреб дівчат і хлопців.

Розвиток професійно-технічної освіти - Івано-Франківська, Закарпатська Львівська, Тернопільська, Херсонська, Хмельницька області

Кількість хлопців, які навчаються у професійно-технічних навчальних закладах (ПТНЗ) майже вдвічі перевищує кількість дівчат (в 2015 р. у Закарпатській області: 66% -хлопців, 34% - дівчат; в 2016 р. у Херсонській області: 61,9% хлопців і 38,1% – дівчат).

Таке відсоткове співвідношення дівчат і хлопців серед учнів ПТНЗ пояснюємо кількома причинами: 1) у ПТНЗ чисельно більше представлени “чоловічі” робітничі професії (автомеханіки, слюсарі, зварювальники, будівельники тощо); 2) попит на чоловіків робітничих професій на ринку праці в Україні значно вищий, ніж на жінок, навіть серед традиційно “жіночих” – кухарі, офіціанти, перукарі, кравці тощо; 3) гендерні стереотипи й очікування щодо дівчат у суспільстві орієнтують їх на здобуття вищої освіти як більш престижної.

Спостерігається гендерна сегрегація у виборі напрямків навчання: хлопці значно переважають у здобутті спеціальностей в галузі промисловості, будівництва, сільського господарства та транспорту; дівчата - швейного виробництва.

Серед працівників ПТНЗ чисельно переважають жінки, проте вони становлять меншість серед керівників ПТНЗ, що свідчить про наявності гендерних бар'єрів під час призначення жінок на посади керівників навчальних закладів.

Систематично проводити інформаційну просвітницьку та профорієнтаційну роботу серед дівчат та хлопців (інформаційні кампанії у ЗМІ, профорієнтаційні бесіди у школах тощо) з метою уникнення гендерних стереотипів при виборі ними професії.

У майбутніх програмах враховувати гендерні особливості функціонування та фінансування системи підготовки робітничих кадрів закладами професійно-технічної освіти.

Найрізноманітнішими засобами (семінари, тренінги, бесіди тощо) популяризувати серед учнів ПТНЗ, а особливо серед дівчат, інформацію щодо можливостей розвитку їх підприємницьких здібностей та прагнення до самозайнятості.

Просувати жінок на керівні посади в ПТНЗ.

Підготовка кадрів вищими навчальними закладами I-II рівнів акредитації (коледжами, технікумами, училищами) – Житомирська область, Міністерство освіти і науки України

За інформацією з Єдиної державної електронної бази з питань освіти, на 1 січня 2015 року в навчальних закладах I–II рівнів акредитації, фінансування яких здійснювалося МОН, навчалось 285 890 студентів, серед них жінок – 145 804 осіб (51%), чоловіків – 140 086 осіб (49%).

У виборі напрямів навчання помітною є чітка гендерна сегрегація на “жіночі” та “чоловічі” сфери і галузі. Серед дівчат найбільш популярними є такі напрями: соціальне забезпечення (88,7%), педагогічна освіта (86,1%), мистецтво (80,8%), сфера обслуговування (78,5%) та харчова промисловість (68%). Натомість хлопці обирають інші галузі: авіаційна та ракетно-космічна техніка (86,5%), інформатика та обчислювальна техніка (80,9%), транспорт і транспортна інфраструктура (74,2%) та інші.

За кошти державного бюджету навчалось більше чоловіків (56%), жінок – 44%. На контрактній основі навчалось більше жінок (60,1%), ніж чоловіків (39,9%).

Під час аналізу видатків на одну особу, що навчається у вищому навчальному закладі I–II рівнів акредитації, було з’ясовано, що на навчання чоловіків у 2015 році було спрямовано 2 142 656,2 тис. грн, що

Вдосконалити збір статистичних даних щодо навчання жінок і чоловіків у ВНЗ I–II рівнів акредитації за віком та місцем проживання.

Переглянути діяльність вищих навчальних закладів I–II рівнів акредитації за галузями знань для забезпечення рівного доступу до отримання освітніх послуг жінками й чоловіками за різними спеціальностями.

Популяризувати серед жінок ті напрями підготовки й професії, які дають можливість забезпечити гідну заробітну плату та економічну незалежність.

Систематично проводити інформаційну просвітницьку та профорієнтаційну роботу серед дівчат і хлопців (інформаційні кампанії в ЗМІ, профорієнтаційні бесіди в школах тощо) з метою уникнення гендерних стереотипів при виборі напрямів підготовки та професії.

Просувати жінок на керівні посади у ВНЗ I–II рівнів акредитації.

Гендерні проблеми

становить 49% обсягу бюджету на підготовку фахівців ВНЗ I-II рівнів акредитації, а на навчання жінок – 2 230 116,0 тис. грн (51,0%).

Аналіз фінансування ВНЗ I-II рівнів акредитації за галузями знань показав, що найбільша сума коштів бюджету спрямовується на підготовку студентів за спеціальністю “Техніка та енергетика аграрного виробництва”, де навчається більше чоловіків – 80,9%, жінок – 19,1%, а також у сфері транспорту, де серед студентів найбільше чоловіків – 74,2% і лише 25,8% – жінок. На здобуття професій текстильної та легкої промисловості, за якими навчається 92,2% жінок і лише 7,8% чоловіків, витрачається найменший обсяг бюджету закладів. Причиною різниці у витратах на навчання жінок і чоловіків можуть бути особливості організації навчального та навчально-виробничого процесів за різними напрямками навчання.

40,6% випускників ВНЗ I-II рівнів акредитації 2014/15 навчального року отримали роботу після навчання. Серед чоловіків показник працевлаштування становить 60,8% від загальної кількості випускників, які навчалися на умовах державного замовлення, а серед жінок – 39,2%. Гендерний аналіз показує значну різницю в можливостях працевлаштування жінок та чоловіків на користь останніх.

Значна частина жінок (56%) продовжують навчання у ВНЗ III-IV рівнів акредитації, серед чоловіків-випускників – 44%.

Серед працівників ВНЗ I-II рівнів акредитації, що фінансуються МОН, чисельно переважають жінки (59,6%).

Серед адміністративного персоналу навчальних закладів більшість становлять чоловіки – 73% і лише 27% – жінки.

В керівному складі Київського національного університету імені Тараса Шевченка станом на 1 січня 2017 року чоловіки складають 100% адміністрації і деканів факультетів, 92,9% - завідувачів кафедр, 67,4% - голів спеціалізованих рад.

